

МЯГКА О.А.

РЕПРЕСІЇ ПРОТИ ПОЛЯКІВ ХЕРСОНЩИНИ В 30-Х РОКАХ ХХ ст.

В сучасній історичній літературі 1920-ті роки прийнято називати «*національним ренесансом*» національних меншин, проголошення політики «*коренізації*» дало могутній імпульс розвитку національної самосвідомості й культури так званих некорінних національностей УСРР, в тому числі і польської. На початку 1930-х років на території УСРР існував польський - Мархлевський - національний район (створений 1925 р.), діяли 148 національних сільрад, 24185 учнів навчалося у 381 польській школі. Вчителів готували у Києві польський педагогічний інститут і педтехнікум. Працювали національні робітфаки у Бердичеві й Житомирі, польські сектори у складі середніх спеціальних та вищих навчальних закладів республіки. Знову ж таки у Києві в системі Всеукраїнської Академії наук функціонував Інститут польської пролетарської культури. Різні вікові верстви польського населення України обслуговували центральні засоби масової інформації, що видавалися у Києві й Харкові. Це газети «*Бондзь готув*», «*Глос млодзезжи*», «*Серп*». Крім центральних, видавалася також низка районних польських газет і польськомовних друкованих органів деяких політвідділів МТС (у місцях зосередження переважно польського населення) [1, с.116].

Проте, вже в 1930-х роках національна політика радянської влади кардинально змінилася, що вилилося у масові репресії, особливо велика кількість яких припадає на 1937-1938 рр., які називають періодом «*великої чистки*». Поляки стали першими з національних меншин, які зазнали жорстоких переслідувань. Образно назвав польське населення Радянського Союзу «*першим покараним народом*» М.Іванов [2, с.327].

За даними Всесоюзного перепису населення 1926 р. у Південній Україні проживало 23368 представників польської національності [3, с.27]. В Херсонській окрузі нараховувалося 4474 поляків, що становило 34,8% усього населення. Найбільша їх кількість проживала в Чаплинському (1696 чол.), Снігурівському (1366 чол.), Херсонському (490 чол.) районах та в м.Херсон (502 чол.) [4, арк.133]. Значна частина проживала в Велико-Лепетиському (2871 чол.) та Нижньо-Сірогозькому районах (1362 чол.) тогочасної Мелітопольської округи [5, арк.5].

Були і змішані національні сільські ради. Зокрема, в Херсонському районі - Цареводар, у Чаплинському районі - Преображенка, Павлівка, Ново-Київка, Григорівка, Білоцерківка.

З початку 30-х років по областях України почали прокочуватися, хвиля за хвилею, судові процеси в справах різних «*націоналістичних*», «*контрреволюційних*», «*антирадянських*» організацій, репресованими виявилися представники різних національностей. Та найгучнішими виявилися «*справи*» вигаданих «*Польської організації військової*», «*Національної спілки німців України*» та ін. Тим, хто проходив за ними, інкримінувалася антирадянська діяльність та зв'язок з іноземними розвідками. Саме на цій підставі Політбюро ЦК КП(б)У 9 грудня 1934 р. зобов'язало обкоми партії «*направити в німецькі і польські райони керівних працівників обкомів для роз'яснення населенню, що Радянська влада не потерпить найменших спроб антирадянської діяльності чи агітації і не зупиниться перед тим, щоб відмовити у справі проживання в СРСР, або вишле всіх осіб, які нелояльно ставляться до Радянської влади, у віддалені місця СРСР*». А вже 20 грудня того ж року ЦК КП(б)У, за погодженням секретаря ЦК ВКП(б) Л.Кагановича, ухвалює постанову про переселення з прикордонних районів республіки 8 тисяч селянських господарств, уточнивши згодом, що це стосується польських та німецьких громадян [6, с.73-74]. Основна проблема полягала в тому, що саме в місцях компактного проживання національних меншостей, особливо польської та німецької, найбільш складно проходив процес більшовизації освіти та культури. Владним структурам не вдалося підірвати національні основи культурного життя, позбавити здатності до опору цих народів [7, с.38-39].

Переселяли поляків з прикордонної смуги і на Південь України. Проте, під час найбільшої хвилі репресій 1937-1938 рр. більшість з них були репресовані. Репресивні заходи не оминули жодного селища Херсонщини, де проживали поляки. Так, Іванівським райвідділом НКВС Мелітопольського округу Дніпропетровської області, у селі Нова Трофимівка 1938 р. викрита контрреволюційна шпигунсько-повстанська польська організація, з числа поляків спецпереселенців села Кривотин Емільчинського району Житомирської області. Її учасників звинувачували в тому, що вони «*проводили вербування повстанських кадрів та націоналістичну пропаганду серед колгоспників, вихваляли фашистський лад в Польщі і одночасно зводили наклепи на колгоспний лад і радянську владу. На*

випадок воєнних дій капіталістичних країн Німеччини та Польщі готували збройне повстання в тилу Червоної армії, щоб паралізувати тил і допомогти швидше повалити існуючий лад і відновити фашистське управління Україною за принципом фашистської Польщі». За участь у цій «організації» засудили до розстрілу - Венгловського Болеслава Степановича, Островського Франца Флоріановича, Ніцевича Миколу Фоковича, Біляка Франца Йосиповича, Барановського Карла Мартиновича, відправили до виправного трудового табору строком на 10 років - Ніцевича Івана Людвиговича, Красновського Карла Мартиновича [8, арк.92].

Контрреволюційну націоналістичну польську організацію, що складалася з 19 чоловік «викрито» 1937 р. в селі Цареводар Херсонського району. Суть звинувачень зводилась до того, що вони «систематично проводили контрреволюційну роботу, спрямовану на підрив колгоспного ладу, дискредитацію політики радянської держави». Усіх звинувачених - Вишневського Я.Ю., Супруна І.К., Талагая І.С., Данишевського Д.І., Шкарбуля В.В., Сосуновича М.П., Супруна Ф.К., Сосуновича С.М., Артеменко А.М., Голинського П.Г., Сосуновича Ф.П., Антко В.О., Рипецького В.А., Вансовича Я.І., Белецького Я.П., Макроцького К.Г., Макроцького Я.Г., Сачковського М.О. засуджено до найвищої міри покарання - розстрілу. Яворського В.І. відправлено до виправного трудового табору строком на 10 років [9, арк. 1-2, 448].

Того ж року, але місяцем пізніше в Цареводарі «викрито» ще одну контрреволюційну організацію, члени якої проводили антирадянську агітацію та виказували незадоволення масовими арештами поляків. До розстрілу засуджено - Джишевського Т.А., Білецького І.П., Білецького Ю.П., Білецького С.П., Вансовича Ф.В., Вишневського Ф.Ф., Нагеля І.М. До 10 років позбавлення волі засуджено Бистринського Л.В. [10, арк.187].

В 1937 р. в місті Херсон виявлено контрреволюційну польську організацію, яка на чолі з ксьондзом Адамом Цимерманом проводила контрреволюційну діяльність. По справі проходили: Янишевська М.В., Островський П.А., Тустановський П.А., Крицька Ю.С., Пейда Л.П., Вільчинська А.К., Голікова В.К., Пржелуцький В.В., Оскерко М.І., Оскерко В.І., Баллог-Білоусова М.І., Скрипницький О.В., Скрипницька Л.М., Сілковська В.А., Кашинська Т.В., Пржелуцький В.М. Насправді вони збиралися разом для обговорення питання про закриття костьолу [11, арк.10-13].

В селі Преображенка Чаплинського району в 1937 р. заарештована колишня вчителька Преображенської польської трудшколи Водзинська Анна Миколаївна. Сім'я Водзинської проживала у Преображенці до 1935 р., а потім, залишивши дім і господарство, переїхала до Херсона, де Анна Миколаївна почала працювати у бібліотеці. У серпні 1937 р. заарештована та засуджена до розстрілу за контрреволюційну діяльність [12, арк.28, 30, 33].

Жителя села Косаківка Нижньо-Сірогозького району Вільямовського Петра Іполітовича, який працював головою сільпо села Нова Петрівка, засуджено до розстрілу за «контрреволюційну діяльність направлену на зрив колективізації та заклики підняти повстання проти радянської влади у випадку війни Польщі з СРСР» [13, арк.9].

Садовського Юліана Леонардовича, жителя села Нова Петрівка Нижньо-Сірогозького району, звинуватили у контрреволюційній діяльності та засудили до розстрілу за те, що на відкриті сільського клубу, обладнаного в приміщенні закритого костьолу, висловлював свої антирадянські настрої та бажання якнайшвидшого нападу Польщі на СРСР і поразки останнього, що при цьому всі репресовані органами радянської влади будуть звільнені, а активісти сядуть на їх місце [14, арк.9, 50].

В селі Нова Петрівка Нижньо-Сірогозького району викрито контрреволюційну польську організацію у складі 16 осіб, на чолі з вчителем польської школи села Нова Петрівка Чайковським Михайлом Францевичем, які ставили перед собою завдання - повалення існуючого ладу в період війни Польщі та СРСР [15, арк.18, 44].

У справах по польській лінії проходили не лише поляки, а й громадяни інших національностей - українці, німці, литовці та інші. Всього протягом 1937-1938 рр. в Україні по польській лінії заарештовано 56516 осіб, з них 4467 - поляків [16, с.329].

Отже, підводячи підсумки, треба відмітити, що радянська держава, заснована на ідеології класової боротьби і насильства, з самого початку будувала свою політику на створенні «образу ворога», на його пошук і знищення. Ідея терору була закладена і широко здійснювалася на практиці. Терор був спрямований абсолютно проти всіх соціальних груп, в яких режим бачив прямих ідеологічних супротивників. Чекісти не шкодували сил, одна польська справа виникала за іншою, багато хто зізнавався, отримував свої «терміни» (на початку десятиліття) або кулю (у

його кінці). Органи не гребували ніким: польськими шпигунами й терористами ставали і малограмотні колгоспники, і вчителі, і священники, і студенти, і викладачі вузів, і робітники заводів. Головним мотивом звинувачення, як правило, була участь в підпільних націоналістичних антирадянських організаціях (ст. 54-10 і 54-11 КК УРСР). Але суха назва статті не передає цинізму і безглуздості звинувачень, залишаються осторонь характери і долі постраждалих.

Наведені вище факти та прізвища людей, яких засудили до найвищої міри покарання - розстрілу, то лише мізерна частина постраждалих, яких радянська влада пропустила через свої жорна, будуючи соціалістичне суспільство.

-
1. *Рубльов О., Репринцев В.* Репресії проти поляків в Україні в 1930-ті роки // 3 архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. - 1995. - №1-2. - С.116-156.
  2. *Шитюк М.М.* Масові репресії проти населення Півдня України в 20-50-ті рр. XX ст. - К: ТЕТРА, 2000. - 532 с.
  3. Всесоюзний перепис населення 1926 року. - Т.XIV. - М: ЦСУ СРСР, 1929. - С.12-36.
  4. Державний архів Херсонської області (далі - ДАХО), ф.Р.2, оп.1, спр.979, арк.133.
  5. Державний архів Запорізької області, ф.Р.3756, оп.1, спр.862, арк.5.
  6. *Калакура О.Я., Бєлашова К.О.* Пішаки у політичній грі. До питання національно-територіального районування України в 20-30-х рр. XX ст. // Відродження. - 1994. - №7. - С.72-74.
  7. *Єфіменко Г.Г.* Зміни в національній політиці ЦК ВКП(б) в Україні (1932-1938) // Український історичний журнал. - 2000. - №4. - С.38-39.
  8. ДАХО, ф.Р.4033, оп.4, спр.133, 202 арк.
  9. Там же, оп.3, спр.166, 497 арк.
  10. Там же, оп.4, спр.50, 214 арк.
  11. Там же, оп.3, спр.147, 110 арк.
  12. Там же, оп.4, спр.158, 80 арк.
  13. Там же, оп.3, спр.160, 28 арк.
  14. Там же, спр.712, 68 арк.
  15. Там же, оп.4, спр.748, 31 арк.; спр.749, 84 арк.
  16. *Шитюк М.М.* Вказ. праця.